

De Grieken en wij

1. Een Griekse tempel

2. In deze advertentie suggereren de onsterfelijke godin Afrodite en de tempel op de achtergrond de duurzaamheid van de plavuizen.

Heracles haalt Ajax in beker onderuit

3. De Grieken leven nog onder ons. Herakles en Ajax waren beroemde Griekse helden.

Griekse elementen in onze cultuur

De voorspelling van Perikles

Perikles, een bekende staatsman uit het oude Athene, heeft eens gezegd: 'De mensen van nu en later zullen ons bewonderen. Overal hebben wij onsterfelijke herinneringen achtergelaten.' Het is meer dan 2000 jaar geleden dat Perikles deze woorden heeft gesproken. En zijn voorspelling is uitgekomen, zoals je zult zien: er is tegenwoordig nog veel dat ons herinnert aan de Grieken.

Griekse namen

Als je met je Nike-schoenen aan op je Hermesfiets, of op je Spartamic de stad doorkruist om naar Ajax te gaan kijken, dan ben je 'Griekser' dan je denkt: de genoemde namen zijn namen van Griekse goden, helden of steden. Deze namen worden graag gebruikt om de suggestie van gelijkheid of kwaliteit te wekken: producten die namen uit het oude Griekenland dragen, moeten wel van prima kwaliteit zijn.

Niet alleen merknamen doen ons nog denken aan de Grieken. Wanneer je door een Nederlandse stad loopt, word je op veel plaatsen herinnerd aan de oude Grieken. Straten zijn soms genoemd naar Griekse goden en helden of naar bekende Griekse schrijvers en wetenschappers. Amsterdam kent bijvoorbeeld de Apollolaan en de Achillesstraat; Utrecht de Archimedesstraat en de Homeruslaan.

Griekse bouwvormen

In veel steden staan huizen of grote gebouwen waarvan de gevel sterk doet denken aan een oude Griekse tempel. Op illustratie 1 zie je zo'n Griekse tempel. In tempels woonden, zo dachten de Grieken, hun goden, als ze op de aarde waren. Een Griekse tempel is helemaal omgeven door zuilen die het dak stutten. Aan de voor- en achterkant van het dak bevindt zich een grote driehoek, waarin beelden stonden. Gebouwen die een voorgevel hebben als een Griekse tempel maken een voorname indruk en geven allure aan de stad waarin ze staan.

Toneel

Welke grote stad in Nederland kent geen theater? 'Theater' is een Grieks woord en betekent letterlijk de plaats waar men kijkt. Grieken, jong en oud, hielden ervan om naar het theater te gaan. Uren achtereen zaten ze in de openlucht naar toneelstukken te kijken die meestal ernstige verhalen over goden en mensen tot onderwerp hadden. Wanneer er komedies werden opgevoerd, werd er in de Griekse theaters ook veel gelachen. De Grieken hebben honderden toneelstukken geschreven. Enkele hebben de tand des tijds doorstaan en worden nog steeds opgevoerd. Ook al zijn deze toneelstukken zo'n 2500 jaar geleden geschreven, toch kunnen ze ons nog altijd boeien. Ze behandelen namelijk vraagstukken die de mens altijd blijven boeien, zoals de vraag: hoe moet de mens zich tegenover de god(en) gedragen? Moet de mens blindelings aan

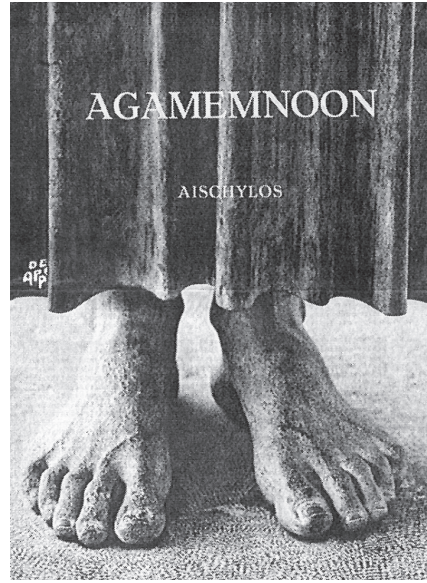

4. Een Grieks theater.

de wetten van zijn land gehoorzamen? Is een mens schuldig aan daden die hij zonder het te weten heeft begaan? De manier waarop de Griekse toneelstukken deze vragen behandelen, maakt ze nog steeds actueel.

Sport

Ook het beoefenen van sport, met name de atletiek, is een 'uitvinding' van de Grieken. Zij hadden een echte lichaamscultuur en besteedden heel veel aandacht aan de verzorging en de training van het lichaam. Ze brachten veel tijd door in openbare sportscholen en hun sportfestivals, zoals de Olympische Spelen, waren grote evenementen.

5. Affiche van een opvoering van de *Agamemnoon*, een toneelstuk uit de 5de eeuw v. Chr., door toneelgroep *De Appel*.

6. Het gerechtsgebouw in Leeuwarden. De voorgevel vertoont kenmerken van een Griekse tempel.

7. Jongemannen zijn aan het trainen met de speer, de discus en met gewichten (voor het verspringen). Een fluitspeler begeleidt de training. Een Griekse rood-figurige vaasafbeelding.

Ons woord 'atleet' komt uit het Grieks en betekent: degene die zich inspant, maar ook degene die lijdt, ongelukkig is. Sport werd dus bij de Grieken gezien als een zware inspanning, een opgave, die aan zijn beoefenaars heel hoge, soms zelfs te hoge eisen stelde.

8. Het Olympische vuur wordt aangestoken in Olympia voor de Olympische Spelen in Parijs in 2024. Marathonlopers brengen het vuur naar het land van de Spelen. Het ritueel van het Olympische vuur is bij de Spelen van 1928 in Amsterdam ingevoerd. Sinds 1936 wordt het vuur in Olympia aangestoken.

Mythe en kunst

Waar kom je de Grieken nog meer tegen in onze cultuur? Er zijn natuurlijk de archeologische musea, die overblijfselen uit de Griekse oudheid, zoals beelden en aardewerk, ten toon stellen. Maar ook andere musea bevatten kunstvoorwerpen die te maken hebben met de Griekse oudheid. Hoe kan dat? De Grieken vertelden heel graag verhalen. Deze verhalen, mythen genaamd, hadden vooral betrekking op goden en helden en zijn zó fascinerend dat ze niet alleen de Grieken hebben geboeid, maar ook de mensen uit latere perioden. Zo werden kunstenaars vooral vanaf de vijftiende eeuw erdoor geïnspireerd en beeldden ze uit op hun schilderijen of met hun beelden. Ook dichters en schrijvers vonden vaak hun inspiratie in deze oude Griekse verhalen. Je moet dus iets afweten van de Griekse mythen, als je de kunst uit bepaalde perioden van de Europese cultuur wilt begrijpen.

9. De godin Pallas Athena bewapent zich om de strijd in te gaan. Een schilderij van Angelica Kauffmann uit ca. 1768.

Democratie

Leerlingen hebben weinig inspraak op school. De schoolleiding en de docenten zijn de baas. Dat klinkt niet zo 'democratisch'. Toch is Nederland wel degelijk een democratisch land. Hiermee bedoelen we dat het volk ('dèmos' in het Grieks) de macht ('kratos' in het Grieks) in handen heeft. Sommige Griekse steden hadden al een democratische bestuursvorm. Je zou zelfs kunnen zeggen dat zij de democratie hebben uitgevonden. Nu zijn er wel grote verschillen tussen de Griekse vorm van democratie en die van ons. In de stad Athene konden alle mannelijke burgers deelnemen aan de vergaderingen waar de belangrijke politieke besluiten werden genomen. Bij ons hebben de meeste mensen niet rechtstreeks deel aan het bestuur; wij kiezen afgevaardigden die voor ons het land besturen. Een belangrijke overeenkomst is wel de vrije meningsuiting die als een grondrecht van onze democratie geldt en ook bij de Grieken hoog in het vaandel stond.

10. De tirannendoders. Deze beelden-groep was in het klassieke Athene het symbool van de democratie: twee strijdende mannen die ervoor gezorgd hadden dat het Atheense volk ontkomen was aan het juk van de tirannie en vrij leefde in een democratie. Een Romeinse kopie van een Grieks beeld.

Het vreemde en het eigene

In het voorafgaande zijn enkele voorbeelden gegeven van de invloed van de Griekse cultuur op de onze. Toch is het niet alleen daarom zinvol je met de Griekse taal en cultuur bezig te houden. Het feit dat de Griekse cultuur zo ver van de onze afstaat en in veel opzichten zo totaal anders is dan die van ons, is misschien nog belangrijker. De Grieken hebben vaak dingen anders gedaan dan wij. Ze hadden over veel dingen andere opvattingen dan wij. Ook hun gebruiken waren anders. Het is dus heel leerzaam kennis te nemen van zo'n vreemde cultuur. En doordat je met andere denkbeelden geconfronteerd wordt, ga je ook nadenken over je eigen doen en laten. Bovendien leer je zo respect op te brengen voor datgene wat je onbekend is.

Grieks op straat

De Nederlandse taal kent veel woorden die teruggaan op het Oudgrieks. Dit zijn soms moeilijke woorden die gebruikt worden door artsen, advocaten of natuurkundigen. Maar ook heel gewone woorden die iedereen dagelijks gebruikt, zijn van oorsprong Grieks, zoals: probleem, programma, politie, idee, karakter, meter, basis, school, energie, dialect, idioot, gymnastiek, lamp, muziek, planeet. In iedere Nederlandse stad waar je doorheen loopt, zul je woorden en namen aantreffen die op de Griekse taal of cultuur teruggaan. Hieronder zie je foto's van enkele voorbeelden.

12. 'Bibliotheek' is afgeleid van biblion = boek en thèkè = bewaarplaats.

13. 'Komedie' is afgeleid van komooidia = blijspel.

11. Het woord 'apotheek' is afgeleid van het Griekse woord apothèkè = bewaarplaats.

14. 'Telegraaf' is afgeleid van tèlè = ver en graphein = schrijven. Telegraaf is een toestel om in korte tijd berichten over langere afstand over te brengen.

15. 'Metro' is een afkorting voor metro-pool. Dit woord is afgeleid van mètro-polis = moederstad, hoofdstad.

16. Achilles was de dapperste held van de Grieken die aan de strijd tegen Troje deelnamen.

17. Olympisch Stadion: 'Olympisch' is afgeleid van Olympia, de plaats waar de Olympische Spelen werden gehouden ter ere van Zeus Olympios. 'Stadion' is de hardloopbaan met een lengte van één stadion = 186 meter. 'Centrum' is de Latijnse vertaling van kentron = middelpunt.

18. 'Stix' (eig. Styx) is de rivier die de doden moesten oversteken om in de Onderwereld te komen.

19. 'Polikliniek' is afgeleid van polis = stad en klinè = bed. 'Urologie' is afgeleid van ouron = urine en logos = wetenschap. 'Gynaecologie' is afgeleid van gunè = vrouw en logos = wetenschap.

Onze kennis over de Grieken

In PALLAS staan veel verhalen uit de Griekse mythologie. Ook kun je er heel wat lezen over de vroege geschiedenis van Griekenland en over de gewoonten en gebruiken van de Grieken. Hoe komt het dat wij dat tegenwoordig allemaal nog weten?

Archeologie

We zijn veel over de Grieken te weten gekomen door het opsporen en bestuderen van de voorwerpen die uit de Oudheid bewaard zijn gebleven. Mensen die zich daarmee bezighouden, noemen we oudheidkundigen of archeologen. Vooral gedurende de afgelopen honderdvijftig jaar hebben zij overblijfselen van de Griekse cultuur heel nauwkeurig onderzocht en geordend. Zij hebben niet alleen de grote gebouwen beschreven, die – vaak erg beschadigd – nog overeind stonden, maar ook bouwwerken, huizen en zelfs hele steden die onder de grond verborgen waren en uitgegraven moesten worden. Dit graafwerk ging gepaard met onmenselijke inspanningen en zeer hoge kosten.

De eerste archeologen waren echte schatgravers en verwoede verzamelaars. Het ging hun vooral om de kostbare voorwerpen.

Tegenwoordig streven de geleerden echter een ander doel na: zij willen zich een zo volledig mogelijk beeld vormen van het verleden en dus ook van het gewone leven in de Oudheid. Daardoor heeft men meer aandacht gekregen voor gebruiksvoorwerpen.

In de twintigste eeuw heeft zich nog een nieuwe, heel belangrijke tak van deze wetenschap ontwikkeld: de onderwaterarcheologie. Diepzee-duikers, aanvankelijk uitsluitend amateurs, hebben sinds 1900 de

20. Opgravingen in Troje.

21. De beroemdste Griekse beelden van dit moment. Ze zijn meer dan levensgroot. Ze zijn gemaakt van brons en in 1972 in de zee bij de zuidkust van Italië gevonden.

Middellandse-Zeebodem zorgvuldig afgezocht naar allerlei voorwerpen en niet zonder succes. Hele schepen zijn al naar boven gehaald en prachtige beelden, meestal van brons, en vaatwerk.

Dit alles verschaft ons veel informatie over de Griekse cultuur. Kijk maar naar de illustraties in dit boek!

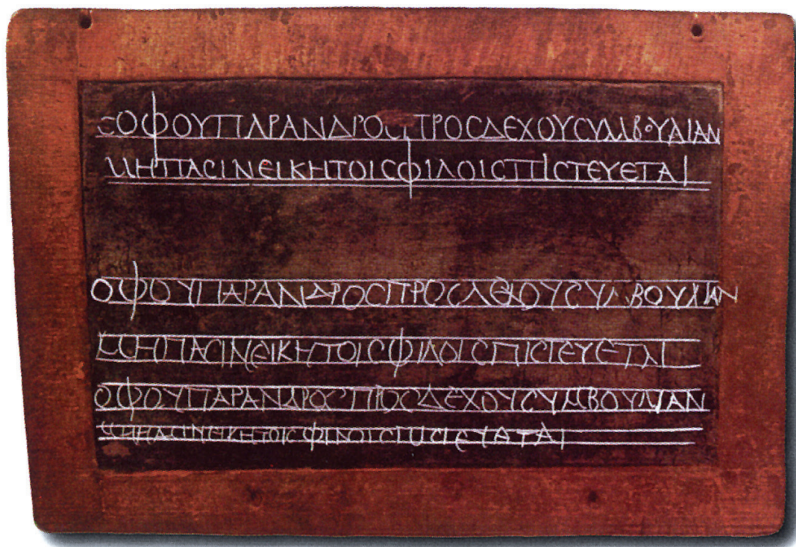
Schrijfmateriaal

De boeken die de Grieken vanaf de achtste eeuw v.Chr. hebben geschreven, waren allemaal op rollen papyrus geschreven. Papyrus werd gemaakt van de in Egypte groeiende papyrusplant, een soort riet. Ook ander materiaal werd gebruikt: perkament. Dit was van dierenhuiden gemaakt en was daardoor veel steviger dan papyrus, maar ook veel duurder.

Papyrus diende, zoals gezegd, als materiaal om boeken op te schrijven, maar was veel te kostbaar voor het dagelijkse gebruik. Om aantekeningen te maken gebruikten de Grieken wastafeltjes. Dat zijn plankjes die met een laagje was waren bestreken en waarop de letters werden

22. Een Griekse schoolsituatie. Er wordt lesgegeven in het bespelen van de lier en het voordragen en schrijven van gedichten. Rechts zit de paidagogos, de slaaf die de jongen naar school heeft gebracht. Op de papyrusrol die de leraar ophoudt staat de dichtregel geschreven: 'Muze aan mij ik begin te zingen over de wijdstromende Skamander'. In het Grieks loopt de zin niet correct. Waarschijnlijk is de dichtregel door de jongen gemaakt en bespreekt de leraar de fouten. Een roodfigurige vaasschildering.

23. Met was bestreken plankjes werden als schrijftafeltjes gebruikt. Op dit plankje heeft een leraar twee zinnen geschreven die de leerling tweemaal heeft overgeschreven.

24. De godin Athena schrijft op een wastafeltje. Een Griekse vaasschildering.

ingekrast. De was kon men weer gladstrijken en zo konden de plankjes steeds opnieuw worden gebruikt. Ook potten die kapot waren, werden niet zomaar weggegooid, maar de scherven dienden als schrijfmateriaal!

De boeken van de Grieken

Van de honderdduizenden boeken die op papyrus zijn geschreven hebben we, na 2000 jaar, zó weinig over dat er maar één boekenkast mee gevuld kan worden! Hoe is het gekomen dat al die boeken verloren zijn gegaan? Om te beginnen is papyrus niet zo'n sterk materiaal. Alleen in de kurkdroge bodem van Egypte, waar veel Grieken woonden, zijn wat Griekse papyri overgebleven. Verder is het Mouseion, de grootste bibliotheek van de Oudheid, in de loop der tijden een aantal keren in vlammen opgegaan. Deze bibliotheek bevond zich in het Egyptische Alexandrië en bevatte in de eerste eeuw v.Chr. zo'n 700.000 Griekse boekrollen. De Romeinse generaal Caesar is verantwoordelijk geweest voor zo'n brand, toen hij in de oorlog met zijn rivaal Pompejus Alexandrië belegerde. Een andere reden was de opkomst van het christendom en de islam. Toen was er voor de meeste 'heidense' boeken uit de Oudheid niet veel belangstelling meer. Zo betekende de inname van Alexandrië in 642 door de Arabieren de definitieve ondergang van het Mouseion. De Arabieren beschouwden de koran namelijk als het enig ware boek en lieten alle andere boeken verbranden. Volgens het verhaal duurde het wel zes maanden voordat de badhuizen van Alexandrië de boeken als brandstof hadden opgestookt. Gelukkig zijn er toch nog boeken uit de Oudheid overgebleven. De meeste Griekse boeken zijn bewaard doordat geleerden, met name in Konstantinopel (het huidige Istanbul), ze hebben overgeschreven en naar het westen hebben gebracht. Ook zijn er Griekse boeken via de Romeinen in kloosters van West-Europa terechtgekomen en daar door monniken overgeschreven. Wij hebben het dus aan de ijver van monniken en geleerden en aan het droge woestijnzand van Egypte te danken dat we tegenwoordig nog boeken uit de Oudheid tot onze beschikking hebben!

HET GRIEKSE ALFABET

Wanneer je zegt ‘ik snap er geen iota van’, om aan te geven dat je geen snars van iets begrijpt, heb je de naam van een Griekse letter gebruikt, de iota. Ook een andere Griekse letter ben je misschien vaker tegengekomen: de delta, de Griekse d. Denk maar eens aan de deltawerken. Het woord alfabet zelf bestaat uit twee namen van Griekse letters, de alfa en de bèta, maar ons alfabet is toch heel anders dan het Griekse ‘Alfa Bèta’!

25. Griekse postzegel. De Grieken noemen hun land nog steeds Hellas.

26. De Griekse euro met de uil van Athena.

naam van de letters	hoofdletters	kleine letters	(school)uitspraak
alfa	Α	α	a
bèta	Β	β	b
gamma	Γ	γ	g (als in het Engels ‘good’)*
delta	Δ	δ	d
epsilon	Ε	ε	ee/e
dzèta	Ζ	ζ	dz of zd
èta	Η	η	è (als in het Frans ‘bête’)
thèta	Θ	θ	t/th
iota	Ι	ι	i
kappa	Κ	κ	k
labda	Λ	λ	l
mu	Μ	μ	m
nu	Ν	ν	n
ksi	Ξ	ξ	ks, x
omikron	Ο	ο	o
pi	Π	π	p
rho	Ρ	ρ	r
sigma	Σ	σ,ς**	s
tau	Τ	τ	t
upsilon	Υ	υ	uu/u
phi	Φ	φ	ph/f (oorspronkelijk uitgesproken als in het Engels ‘power’)
chi	Χ	χ	kh/ch
psi	Ψ	ψ	ps
omega	Ω	ω	oo (oorspr. als in het Engels ‘morning’)

* Vóór een γ, κ, χ of ξ werd de γ uitgesproken als onze ng in bv. bang: ἄγγελος werd uitgesproken als ‘angelos’.

** ς wordt alleen geschreven aan het eind van een woord: βάσις.

BIJZONDERHEDEN VAN HET GRIEKSE ALFABET

In de negende eeuw v.Ch. kwamen Griekse kooplieden in contact met de Feniciërs, een volk dat woonde in het huidige Libanon. Van hen leerden de Grieken het alfabet. Dit bestond uitsluitend uit medeklinkers, een alfabet zonder klinkers dus. De Grieken hebben dit medeklinkerschrift overgenomen en aangepast door er klinkers aan toe te voegen. Voor deze klinkers gebruikten ze tekens van bepaalde Fenicische klanken, die in de Griekse taal niet voorkwamen. Zo is het huidige Griekse alfabet ontstaan. De Romeinen hebben dit alfabet overgenomen van de Grieken die in Zuid-Italië woonden. Hieruit ontwikkelde zich het Romeinse alfabet, dat het voorbeeld is geworden van ons eigen alfabet.

KLINKERS

Er zijn korte en lange klinkers:

ε en ο zijn kort,
α, ι en υ zijn kort of lang,
η en ω zijn lang.

TWEEKLANKEN

Er zijn de volgende tweeklanken:
(school)uitspraak

αι	aj
ει	ei (oorspronkelijk uitgesproken als in 'zee')
οι	oj
αυ	au
ευ	ui (oorspr. als in 'eeuw')
ου	oe (oorspr. als in 'doos')

27. Inktpotje in de vorm van een haantje uit de 7de eeuw v.Chr. met van links naar rechts het alfabet.

ONTHOUD

Iota subscriptum

Bij een lange klinker staat de iota onder de klinker:

lange	α+ι:	α̣	aaj
	η+ι:	η̣	èj
	ω+ι:	ω̣	ooj

Zo'n 'erondergeschreven' iota heet *iota subscriptum*.

TA NEA

28. Het Griekse dagblad TA NEA = Het Nieuws: al bijna 3000 jaar hebben de Grieken hun eigen alfabet.

ONTHOUD**Spiritus**

Begint een woord met een klinker of tweeklank, dan staat daarop een *zgn. spiritus*:

' = spiritus 'lenis': ἄνθρωπος - mens (uitspr. anthroopos)

' = spiritus 'asper': ἦρως - held (uitspr. hêroos)

SPIRITUS

spiritus lenis (Latijn: 'zachte ademtocht') is in de uitspraak niet als een aparte klank hoorbaar. *spiritus asper* (Latijn: 'harde ademtocht') wordt als een h uitgesproken.

Let op de spiritus bij hoofdletter en tweeklank:

Ἡρακλῆς Herakles

αὐτός zelf

Ook de ρ heeft aan het begin van een woord een spiritus asper:

ῥόπαλον knots

ACCENTEN

Bijna alle Griekse woorden hebben een accent:

θεός god

καί ook

Ἡρακλῆς Herakles

Het Griekse accent was een *muzikaal* accent:

een lettergreep met accent klonk hoger dan een lettergreep zonder accent:

de acutus (´) duidt een klimmende toon aan

de circumflexus (˘) een klimmend-dalende toon

de gravis (˘) een half-klimmende toon.

28. Een Griekse pot van aardewerk met een schrijfoefening uit de 4de eeuw v.Chr.

UITSPRAAK

De uitspraak volgens muzikale accenten is in de loop der eeuwen verdwenen. In het moderne Grieks ligt de klemtoon van een woord op de lettergreep waar het accent op staat. Zo wordt tegenwoordig in veel landen ook het Oudgrieks uitgesproken. In Nederland spreken wij de woorden uit volgens de Nederlandse klemtoonregels. Wij leggen de klemtoon meestal op de één na laatste lettergreep of op de twee na laatste lettergreep.

ONTHOUD**Leestekens**

De Griekse leestekens zijn gelijk aan de onze, op twee na:

; = ? (vraagteken)

· (hoge punt) = ; (puntkomma) of : (dubbele punt)